

ПРИНЦИПИ РАДЯНСЬКОЇ ТА СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ З ПОГЛЯДУ ПРАВОСЛАВНОГО ВЧЕННЯ

Теорія виховання в нашій країні перебуває в стані оновлення. Збагачуючись новими поняттями, вона звільняється від застарілих, невиправданих форм. Національна доктрина розвитку освіти в Україні визначила термін “національне виховання” як “формування гармонійно розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої, наділеної глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими й духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативою” [1]. Це є одним з головних пріоритетів та органічною складовою освіти, метою якої стає “виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування в молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури” [1]. У документі також зазначено, що виховання повинно спрямовувати громадян до “глибинних пластів національної культури і духовності...”.

Своєрідною духовно-моральною опорою суспільства, за допомогою якої зберігалися й передавалися від покоління до покоління моральні норми і принципи, традиції, звичаї й обряди, національні святині, завжди була православна релігія. Саме православна культура є однією з найважливіших галузей соціально-гуманітарних знань. Вона завжди була надихаючим та організуючим фактором в освіті й вихованні людини будь-якого віку та статусу. Залучення молоді до духовних і культурних цінностей традиційних релігійних конфесій здійснюється в освітній практиці всіх цивілізованих держав.

Радянська педагогічна наука створила певний міф про зло релігійного виховання, який ще й досі міцно тримається у свідомості як самих освітян та батьків, так і представників владних структур, а новітні технології інколи не приносять бажаного результату й мають певну неузгодженість зі здобутками християнської педагогіки.

Мета статті – проаналізувати принципи радянської та сучасної системи виховання з точки зору православного вчення.

У різні часи педагогами, які спиралися у своїх дослідженнях на цінності Православ'я, були В.В. Зеньківський, І.О. Ільїн, С.С. Куломзіна, Т.С. Лубенець, Т.Д. Тхоржевська, К.Д. Ушинський.

Вища школа – невід'ємний інститут суспільства, який орієнтований, перш за все, на становлення духовності найбільш освічених його членів, здатних не тільки розвивати обрані сфери діяльності, а й керувати прогресом самого суспільства. “Виховання у вищій школі – спеціальна робота

співробітників вищого навчального закладу, спрямована на становлення у студентів системи переконань, моральних норм” [2, с. 91].

У СРСР виховання базувалося на комуністичній моноідеології, на навіюванні уявлень про пріоритет суспільних інтересів над особистими, про необхідність миритися з труднощами заради прекрасного майбутнього й навіть жертвувати життям на користь суспільства. Комуністичне виховання студентів означало “цілеспрямований і систематично ідеологічний, педагогічний і соціально-психологічний вплив на майбутніх фахівців з метою формування в них комуністичного світогляду та марксистсько-ленінських переконань, розвиток ідейно-політичних, професійних, моральних, естетичних та інших якостей особистості” [2, с. 104]. На сьогоднішній момент такий прямий вплив на людей з метою формування моральності і певних заданих переконань повністю дискредитував себе. Однак не можна не визнати, що таке виховання забезпечило ліквідацію неписьменності, індустріалізацію в основному аграрної країни й перемогу у Великій Вітчизняній війні.

“Войовничий атеїзм”, спрямований на заперечення релігії й нав’язування нової псевдорелігії, призвів до того, що в країні склалася парадоксальна ситуація. Де-факто все позитивне, що відбувалося, вважалося надбанням марксизму, а всі негативні явища пояснювалися відхиленням від нього, при цьому з кожним роком ідеологічно все далі відриваючись від реального життя. Де-юре країна вважалась комуністичною, оскільки зовнішньо повністю сповідувала комуністичні ідеали. Особливо яскраво це виявлялося в прийнятті “Морального кодексу будівника комунізму”, в якому й були закладені норми комуністичної моралі. Саме ці норми були оголошені моральним законом суспільства в цілому. На думку багатьох дослідників, дванадцять принципів Кодексу повністю увібрали в себе основні євангельські заповіді суспільного життя. У порівнянні вони виглядають таким чином:

1. Відданість справі комунізму, любов до соціалістичної країни, до країн соціалізму. – “Будь вірний до смерті” (Об’явл. 2:10), “Віра без діл мертва!” (Як. 2:26).

2. Добросовісна праця на благо суспільства. – “Як хто працювати не хоче, нехай той не їсть!” (2. Сол. 3:10).

3. Турбота кожного про збереження і примноження суспільного надбання. – “Нехай не шукає ніхто свого власного, але кожен для ближнього!” (1Кор.10:24).

4. Високе усвідомлення суспільного обов’язку, нетерпимість до порушень суспільних інтересів. – “Хто більш, як Мене, любить батька чи матір, той Мене недостойний. І хто більш, як Мене, любить сина чи дочку, той Мене недостойний” (Мв. 10:37).

5. Колективізм і товариська взаємодопомога: кожен за всіх і всі за одного. – “А ви один до одного будьте ласкаві, милостиві, прощаючи один одному” (Еф. 4:32). “Щоб думали ви одне й те, щоб мали ту саму любов,

одну згоду й один розум!” (Фил. 2:2). “Ніхто більшої любові не має над ту, як хто свою душу поклав би за друзів своїх” (Івн. 15:13).

6. Гуманні відносини і взаємна повага між людьми. Людина людині друг, товариш і брат. – “Щоб любили один одного ви” (Івн. 15:12). “Ви всі брати” (Мв. 23:8).

7. Чесність, правдивість, моральна чистота і скромність в суспільному і особистому житті. – “Очистьмо себе від усякої нечисті тіла” (2 Кор. 7:1). “А хто з вас бути першим бажає, нехай буде він вам за раба” (Мв. 20:27).

8. Взаємна повага в родині, турбота про виховання дітей. – “Шануй батька та матір” (Мв.19:19). “А батьки, не дратуйте дітей своїх, а виховуйте їх в напаминанні й остереженні Божому!” (Еф. 6:1).

9. Непримиренність до несправедливості, дармоїдства, нечесності, кар’єризму, користолюбства. – “І не беріть участі в неплідних ділах темряви, а краще й докоряйте” (Еф. 5:11).

10. Дружба і братерство всіх народів СРСР, нетерпимість до національної і расової неприязні – “де нема ані геллена, ані юдея, обрізання та необрізання, варвара, скита, раба, вільного, але все та в усьому Христос!” (Кол. 3:11).

11. Непримиренність до ворогів комунізму, справи миру і свободи народів. – “До чужого ярма не впрягайтесь з невірними; бо що спільного між праведністю та беззаконням, або яка спільність у світла з темрявою?” (2 Кор. 6:14). “Бо ви, браття, на волю покликані, але щоб ваша воля не стала приводом догоджати тілу, а любов’ю служити один одному!” (Гал. 5:13).

12. Братська солідарність з трудящими всіх країн, зі всіма народами. – “Прийдіть до Мене, усі струджені та обтяжені” (Мв. 11:28). “Коли можливо, якщо це залежить від вас, живіть у мирі зо всіма людьми” (Рим. 12:18).

Фактично саме тому, що марксизм мімікрував під християнство, він набув певної популярності в Союзі, тим самим забезпечивши собі порівняно тривале існування. Більше того, саме завдяки такій мімікрії принципи, на яких базувалося все соціальне життя (і освітній процес у тому числі), для основної маси населення по суті своїй були близькими до християнських. Однак із цього життя була видалена серцевина християнства – сам Спаситель: християнство стверджує буття духовного початку, комуністична ідеологія виключно матеріалістична; зміст земного життя людини для християнина визначається небесним призначенням Духа – комуніст стурбований лише земним благоденствуванням; ідеал любові й милосердя повинен лежати в основі відносин між християнами – комуніст поєднує принципи товариства між однодумцями з безжалісною боротьбою проти всього, що опирається “справі пролетаріату”; християнина звеличує смирення – комуніст принижує себе гординою.

Таким чином, як говорить Т. Тхоржевська, спираючись на Л. Зелінську: “Найголовніший парадокс радянської педагогіки полягав у тому, що “світла” мета не мала світлих засобів її здійснення” [3, с. 273].

Аналізуючи сучасні принципи виховання, можна побачити деякі розбіжності в їхньому значенні та трактуванні з принципами християнської педагогіки. Особливу увагу треба звернути на термін “гуманізація виховання”. Саме гуманізм сьогодні вважається передовою ідеологією, ознакою цивілізованості того чи іншого народу, певною “перепусткою” в родину інших “дуже цивілізованих” країн і народів. Більше того, на підставі “принципів гуманізму” сьогодні поділяють народи на “цивілізовані” та “нецивілізовані”. А саме принципи гуманізму пропагуються як найсучасніші та найпрогресивніші й використовують як інструменти впливу на інші держави та народи під час вирішення різноманітних питань, у тому числі економічних, соціальних, політичних.

Як відомо, загально визнаного визначення терміна “гуманізм” не існує. Зазвичай під ним розуміють особливе людяне ставлення до особистості, забезпечення її прав та створення умов для повної її самореалізації [3, с. 330]. При більш детальному вивченні філософія гуманізму – це суперечливе змішування християнства, античної філософії, пізньоантичної й східної магії та містики. Саме це змішування змусило філософів гуманізму відмежуватися від традиційного християнського світосприйняття й оголосити особистість окремої людини як таку, що ще хоча і не рівна Богові, але вже наближається до Нього за своїми можливостями й, головне, за ступенем свободи. У подальшому гуманізм повинен був замінити собою християнство, що й відбулося у сфері віри – найвищою його формою став атеїзм. Гуманістичні кумири – “загальнолюдські цінності”, “права людини”, “ринок”, “лібералізм” – сьогодні доводять свою руйнівну силу.

Ідея свободи у вихованні стала здобутком світської педагогічної науки, але відірвана від християнського вчення ідея свободи не реалізується повноцінно, адже це можливо лише в русі Православ'я. Православне розуміння свободи далеке від поняття плюралізму, оскільки істинна свобода завжди пов'язана у православної свідомості з відданістю Богу та православної церкві, благочестям, праведністю. Спільним у світському та православному розумінні свободи у вихованні є те, що обидві системи відводять особливу роль людській волі при виборі життєвого шляху, покладають на людину особисту відповідальність за власні вчинки та визнають обмеження індивідуальної свободи правами інших людей.

Окремо треба визначити позицію Православ'я стосовно толерантності. Саме цей термін сьогодні звучить під час характеристики високоосвіченої вихованої особистості. “Упокоріться перед Господнім лицем, і Він вас підійме!” (Як. 4:10). Пихата гордість автономного суб'єкта на ділі обертається запереченням особистості. Принцип формальної терпимості означає не більше, ніж байдужість до ближнього, неприймання його життєвого статусу як особистості. Навпаки, смирення стверджує його. Тому християнське смирення не може бути толерантне або байдуже до ближнього.

Християнське смирення й любов вимагає участі в житті ближнього. У глобальному плані вимоги толерантності взагалі несумісні з існуванням руської цивілізації, що доведено її тисячолітньою історією.

Отже, аналізуючи вищесказане, можна навести визначення терміна: “Християнське виховання – це виховання людей, відповідальних за себе і за оточуючих. У ньому немає односторонніх вимог, закликів, побажань. Це виховання взаємної поваги, любові, довіри, підтримки” [3, с. 374]. На думку Т. Тхоржевської, високий виховний потенціал православного виховання полягає в тому, що воно не приховує людських недоліків, підкреслює нашу спільність як за походженням, так за певною схильністю до пороку, що дає можливість сприймати людей, які оступились, із співчуттям і надією на їх виправлення [3].

Висновки. Процес виховання людини в суспільстві визначається тією концепцією людини, з якої виходять при формуванні цілей виховання. Залежно від того, яка роль відводиться людині в загальному контексті життя, яке місце вона посідає в уяві тих, хто суттєво впливає на виховну політику в суспільстві, складається відповідна система виховання. Педагогічний пафос нашої країни за радянських часів визначався тим, що, з одного боку, людина проголошувалася самодостатньою особистістю, здатною вирішити свою долю, а з іншого – людина, не маючи права на власний вибір, програмувалася як істота, що звіряє свої вчинки із системою цінностей, закладених у документах та постановах КПРС. У новітній історії системи виховання в Україні необхідно серйозно поставитися до проблем релігії, прийняти здобутки православної культури в усій повноті її існування та надати можливість кожній особистості вирішити складне питання: бути в її серці Богові, чи ні.

Література

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=347%2F2002>.
2. Фокин Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе / Ю.Г. Фокин. – М. : Академия, 2002. – 224 с.
3. Тхоржевська Т.Д. Православне виховання в історії педагогіки України: Монографія / Т.Д. Тхоржевська. – К. : Купріянова О.О., 2005. – 412 с.
4. Библия. Изд-е Саввино-Сторожевского ставропигиального монастыря, 2006. – 1296 с.